

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)

הפטרת השבוע

סידרת שיעורים ע"י הרב יהודה שביב

הפטרת וישלח

ואלכה לנגדך (ספר עובדיה)

א. יעקב ועשיו - מפגשים

אם פרשתנו היא המשך לסיפור תולדותיו של יעקב, הרי ההפטרות היא חטיבה שלימה העומדת בפני עצמה, לא המשך ולא פרק, אלא חטיבה אחת. כך פני הדברים כשמתבוננים בהפטרות בפני עצמה. אבל ניכרים הדברים שכל עצמה של נבואה זאת לא נקבעה כהפטרות פרשת וישלח, אלא בשל היותה סיום לפרשת הפגישה שבין יעקב ועשיו, זו שעליה מספרת פרשתנו.

משבר יעקב לחרון, ידע שיום יבוא והוא ישוב ויפגש עם עשיו, וליבו חרד מפני אותה פגישה. ככל שקרב מועד הפגישה גברה החרדה, ודומה שהשנים הרבות שחלפו מאז ברח מפניו, רק העצימו בלב יעקב את החרדות. הוא עושה כל שבידו כדי להקל ולרכך את לב עשיו; הוא שולח דורון, הוא שופך את ליבו בתפילה והוא מכין עצמו למלחמה ולהצלה. אבל עשיו מפתיע, והפגישה ביניהם היא כפגישת אחים אוהבים - "ויפל על צוארו וישקהו ויבכו" (ל"ג, ה). העימות שנראה כל כך מאיים - לא התרחש. ברוח אותה אווירה מפוייסת מציע עשיו: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך" (ל"ג, יב). אבל יעקב מסתייג: "יעבר נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי... עד אשר אבא אל אדני שעירה" (ל"ג, יד).

ואמר על כך רבי אבהו במדרש: "חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב אבינו אצל עשיו להר שער מימיו. אפשר יעקב אמיתי היה ומרמה בו? אלא אימתי הוא בא אצלו - לעתיד לבוא. הדא הוא דכתיב 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשיו' (בראשית רבה, ע"ח). מלמד שהתמונה האמיתית אינה זו המופיעה בפרשה אלא זו המוצגת בהפטרות.

נמצא, שנבואתו של עובדיה משלימה את החסר בפרשה. ומאידך, אף שנראתה לנו נבואת עובדיה כעומדת לעצמה, אין היא מנותקת מכל הרקע הקודם ויש להבינה על רקע המפגשים הראשונים שבין יעקב לעשיו.

ב. ברית אחים?

דברים קשים מטיח הנביא באזני אדום - עשיו :

"מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ...
ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ...
ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו
ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם..." (י-יב) (1)

מסתבר שהתוכחה הקשה נעוצה בעובדת היות עשיו אח ליעקב, ולא הרי הנתבע מן הקרוב כהרי הנתבע מן הזר. אם היינו רואים את מסכת היחסים שבין האחים כעויינת מראשית ועד אחרית, לא היה מקום לאכזבה. אבל נוכח מפגש האחים שבפרשה - "ויפל על צוארו וישקהו" (ל"ג, ד), מתברר שאפשר להם גם לחיות באחוה (2) הצטרפותו של האח אל הנכרים העולים על ירושלים יש עימה אכזבה קשה ומרה.

ג. ורב יעבוד

כשדרשה רבקה בה' נענתה: "שני גוים בבטנך... ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר" (בראשית, כ"ח, כג) בכך הורו לה שאין כאן סתם עימות והתרוצצות של בנים אלא מאבק מתמיד על בכורה ועל ברכה - "לא ישו בגדולה, כשזה קם זה נופל, וכן הוא אומר: 'אמלאה

החרבה' (יחזקאל, כ"ו, ב) - לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים" (רש"י (3)) לעולם האחד משועבד לשני. כך עולה גם מברכתו של יצחק ליעקב: "הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך" (בראשית, כ"ז, כט), ולעשיו הוא אומר: "ואת אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך" (שם, מ).

חיזיון זה מוכר כבר מימי קדם; הלא כיוצא בדברים הללו אמר נח: "ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו!" (שם, ט', כה). אלא שהבדל גדול יש. אצל נח כל עניינה של קביעת העבדות היא עונש על עוול שעשו חם וכנען, ואילו אצל יצחק שורש הדברים - ברכה. ועוד, שאצל בני יצחק כבר מלמעלה נקבעו הדברים של לאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר, ואין יצחק אלא כמסכים לדעת עליון, ולא כן אצל נח, שנראה שמליבו הוא מחדש בזה עבדות.

וההבדל היותר גדול הוא, שאצל נח חותם העבדות בו הוא חותם את כנען - חותם נחתי הוא, ואילו לגבי בני יצחק הרי זה מותנה. לא עבד כן אלא עובד, לעולם האחד גביר והאחר עובד לו, האחד משגשג והשני מידלדל, המאבק על כן מאבק מתמיד הוא. נמצאת העבדות אפשרות, ולא תווית החלטית, ישנם עובדים - אין עבדים.

ד. עובדיה

באמת מה עניינה של עבודה שעובדים לו ליעקב, כלום מבקש יעקב למלוך?! מסתבר שכל עצמו אין הוא אלא כמין גשר להפנות את העובדים אל האדון האמיתי מלך העולם. זה האמור בשיאה של נבואת עובדיה:

"ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו, והיתה לה' המלוכה" (4) (פס' כא).

אכן, אפשר לו לאדום לבחור בעבודת ה' טהורה, ואז להיפטר מעקת עולו של בשר ודם, ועובדיה הנביא עצמו יוכיח, שכן לפי מסורת אחת היה עובדיה גר אדומי (דעת רבי מאיר בסנהדרין לט: (5)). הרי הוא מוכיח שאפשר לו לאדומי להכניס עצמו תחת כנפי השכינה.

ה. שני גויים יחדיו

ואף שנאמר בנבואה כאן "ולא יהיה שריד לבית עשוי" (פס' יח), כבר נתפרש הכתוב (במסכת עבודה זרה י:), ע"י רבי: "בעושה מעשה עשוי". מאמר זה שהשמיע רבי באזני אנטונינוס מלמד שאף בגויותו אפשר לו לאדומי להינצל מגורלו של עשוי. די שיניח את מורשת הרשעה, וכבר אין הוא שייך לבית עשוי. היחסים הקרובים שבין רבי לאנטונינוס הוכיחו שלא רק שהעומות בין ישראל לאדום איננו הכרחי, אלא שאפשר להם אף לשוב אל האחוה.

ובאמת אף אפשרות כזאת נרמזה בדבר ה' אל רבקה:

"ויואמר ה' לה שני גויים בבטנך" - ואמר על כך רב יהודה אמר רב: "אל תקרי גויים אלא גיים, זה אנטונינוס ורבי..." (ע"ז, יא).

הרי אפשרויות שונות:

ע י מ ו ת ש סו פו יעלו מושיעים לשפוט את הר עשוי.
ג י ר ו ת ו ט מ י ע ה מעין הדגם של עובדיה שנתגייר ונספח על בית ישראל.
ש י נ ו י ו א ח ו ה עם הסתלקות עשוי ממעשיו, מעין הדגם של אנטונינוס, המייצג לאום החי באחוה עם הלאום האחר - יעקב.

הערות:

(1) והנביא עמוס במנותו את עוונות אדום הוא מזכיר: "על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו ויטרף ולעד אפו ועברתו שמרה נצח" (א, יא)

(2) ועל רקע זה נוסחה הפנייה של ישראל לאדום כך: "כה אמר א ה י ד ישראל" (במדבר כ', יד), והקב"ה מצווה: "אתם עברים בגבול א ח י כ ס בני עשוי" (דברים, ב', ד), ומשה מספר: "ונעבר מאת א ח י נ ו בני עשוי" (שם, ח).

(3) עפ"י הגמ' במגילה (ו).

(4) סיום זה לא נמצא במקבילה שבנבואת ירמיה פרק מט. אף זו סיבה לכך שנקבעה נבואת עובדיה ולא נבואתו המקבילה של ירמיה. סיבה אפשרית נוספת נעוצה במהותו של הנביא עובדיה כמוסבר להלן.

(5) ומעין זה בזהר בראשית (דף קעא.).

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן :

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת :

LISTPROC@JER1.CO.IL

עם התוכן :

. INFO YHE-ABOUT

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת YHE@JER1.CO.IL

כל הזכויות שמורות 1997 ישיבת הר עציון